

ΟΤΑΝ ΤΟ «ΚΡΑΤΟΣ» ΔΙΕΚΔΙΚΕΙ ΑΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ. ΟΙ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΜΟΡΦΩΜΑΤΟΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ.

Στάθης Π. Τήκος, υποψ. διδάκτωρ, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής στο
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Εισαγωγή

Η αναγνώριση του δικαιώματος της εκπροσώπησης των συλλογικών συμφερόντων στους εργαζομένους των Σωμάτων Ασφαλείας αποτελεί μια σχετικά πρόσφατη εξέλιξη, που αφορά ένα σημαντικό ποσοτικά τμήμα εργαζομένων του δημόσιου τομέα. Ουσιαστικά συμπληρώνει μια δεκαετία ζωής, με την ψήφιση και την εφαρμογή του Νόμου 2264/94, ο οποίος αναγνώριζε συνδικαλιστικές ελευθερίες στα στελέχη της Ελληνικής Αστυνομίας, του πολυπληθέστερου σώματος Ασφαλείας, που αποτέλεσε το «κρίσιμο μέγεθος» στα μάτια της ελληνικής κοινωνίας ώστε να γίνεται λόγος για «συνδικαλισμό στα Σώματα Ασφαλείας», (καθώς είχε προηγηθεί η αναγνώριση συνδικαλιστικών ελευθεριών στα στελέχη του Πυροσβεστικού Σώματος, με την υπ' αριθμ. 2848/88 απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών, βάσει της οποίας εγκρίθηκε το καταστατικό της «Πανελληνίας Ένωσης Υπαλλήλων Πυροσβεστικού Σώματος-Π.Ε.Υ.Π.Σ.»). Η αναγνώριση του συνδικαλιστικού δικαιώματος στα Σώματα Ασφαλείας εκ μέρους του κράτους αποτέλεσε μια συνιστώσα στο διακηρυγμένο στόχο του για τον εκδημοκρατισμό του χώρου, ενώ, παράλληλα, συνοδεύτηκε από μια σειρά άλλων νομοθετημάτων, όπως την εισαγωγή των στελεχών του χώρου μέσω του συστήματος των πανελλήνιων εξετάσεων, τον εκσυγχρονισμό του συστήματος κρίσεων και μεταθέσεων με τη θέσπιση περισσότερο αντικειμενικών κριτηρίων, τον εκσυγχρονισμό των κανονισμών λειτουργίας κ.ά. Από την άλλη, όμως, το ίδιο το κράτος, ορμώμενο και από τη συνταγματική επιταγή περί απαγόρευσης της απεργίας στους υπηρετούντες στα Σώματα Ασφαλείας, διαμόρφωσε ένα θεσμικό πλαίσιο ως προς το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Ενδεικτικά να αναφερθεί ότι ως προς τους γενικούς όρους λειτουργίας τους οι οργανώσεις του χώρου υπόκεινται σε δύο διαφορετικά θεσμικά πλαίσια, που, εκτός των άλλων, περιορίζουν αντικειμενικά και τη μεταξύ τους συνεργασία.

Κατά συνέπεια, με αφετηρία τις προαναφερόμενες εξελίξεις ως προς την αναγνώριση του συνδικαλισμού στα πλαίσια μιας ευρύτερης προσπάθειας εκ μέρους του κράτους για τον εκσυγχρονισμό των Σωμάτων Ασφαλείας, το βασικό ερώτημα επικεντρώνε-

ται στο κατά πόσο οι δυνατότητες και τα όρια που θέτει το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο παρέχουν, αφ' ενός, ένα ευρύ πεδίο παρέμβασης του κράτους, διαιωνίζοντας πρακτικές κρατικής επέμβασης που ακολουθήθηκαν στο παρελθόν στο σύνολο των επαγγελματικών ενώσεων του κόσμου της εργασίας¹ και, αφ' ετέρου, οδηγεί προς ένα κλίμα συναίνεσης, όχι κατ' ανάγκην εκούσιας, από την πλευρά των εργαζομένων.

Στην προσπάθεια να προσεγγιστεί το παραπάνω ερώτημα θα πρέπει να αναφερθούμε ειδικότερα στις παρακάτω θεματικές, οι οποίες πιστεύουμε ότι αποτελούν παραμέτρους του ζητήματος.

Πρώτον, η λογική της «κίνησης» του κράτους και των κρατικών μηχανισμών με στόχο την αναπαραγωγή του κυρίαρχου συστήματος των παραγωγικών σχέσεων, κίνηση στην οποία συνεισφέρει και η ταξική πάλη, δικαιολογώντας, αν μπορεί να ειπωθεί έτσι, την παροχή συνδικαλιστικών ελευθεριών στα στελέχη του κατασταλτικού μηχανισμού ή, αλλιώς, του «στενού πυρήνα του κράτους».

Δεύτερον, η ταξική θέση του πληθυσμού των Σωμάτων Ασφαλείας.

Τα πορίσματα των παραπάνω θεωρητικών προβληματικών είναι δυνατόν να οδηγήσουν στην εξήγηση, εν πολλοίς, της ιστορικής πορείας μέχρι την αναγνώριση συνδικαλιστικών ελευθεριών και της σύγχρονης λειτουργίας του θεσμού και σκιαγραφώντας κατά συνέπεια κάποιες εκτιμήσεις για τη μελλοντική πορεία του.

1. Η λογική της «κίνησης» του κράτους και των κρατικών μηχανισμών

Η μελέτη πτυχών που αφορούν το συνδικαλισμό στα Σώματα Ασφαλείας θα πρέπει να λάβει υπόψη της δίπολα εννοιών γύρω από το ρόλο του κράτους. Με άλλα λόγια, να αναδειχθεί ο ρόλος του κράτους ως εξουσιαστικού μηχανισμού, συνάμα όμως και ως εργοδότη του υπό μελέτη πληθυσμού· ως κατασταλτικός μηχανισμός, αλλά και ως ένα «ουδέτερο» μόρφωμα, ως ένας «διαιτητής» των κοινωνικών συγκρούσεων. Στην ανάγκη σφαιρικότερης αντίληψης του κράτους αναφέρεται και ο Τσουκαλάς, ο οποίος επισημαίνει ότι το κράτος, περισσότερο ίσως από άλλα κοινωνικά φαινόμενα, μπορεί να ενοιοποιηθεί από περισσότερες από μια σκοπιές, που, μολονότι δεν είναι ασύμβατες μεταξύ τους, έχουν την τάση να λειτουργούν ως αποκλειστικές. Μελετώντας την άρθρωση μεταξύ κράτους και κοινωνίας ο Τσουκαλάς θεωρεί ότι η εν λόγω σχέση απαρτίζεται από δύο επιμέρους σφαίρες, που συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους: από μια «εξωτερική», όπου το κράτος αντιμετωπίζεται ως ο εγγυητής, ο συμπυκνωτής ή ο διαιτητής των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων, που βρίσκονται εξ ορισμού έξω απ' αυτό, και από μια «εσωτερική», όπου το κράτος αποτελεί χώρο δημιουργίας συμφερόντων, εισοδημάτων και οικονομι-

1. Βλ. ενδεικτική βιβλιογραφία: Γ. Φ. Κουκουλές, Β. Τζαννετάκος, *Συνδικαλιστικό Κίνημα 1981-1986, η μεγάλη ευκαιρία που χάθηκε*, Οδυσσέας, Αθήνα 1986, και Γ.Θ. Μαυρογορδάτος, *Μεταξύ Πιτυοκάμπη και Προκρούστη, οι επαγγελματικές οργανώσεις στη σημερινή Ελλάδα*, Οδυσσέας, Αθήνα 1988.

κών δικαιωμάτων (εργασία στο δημόσιο τομέα-δημόσια εργοδοσία). Για τον Τσουκαλά, το καπιταλιστικό κράτος, ενώ απ' τη μια μεριά εγγυάται, ρυθμίζει και προγραμματίζει την καθολική αναπαραγωγή των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων και των κυρίαρχων μορφών απόσπασης και διανομής του πλεονάσματος, από την άλλη μεριά, και ακριβώς στο πλαίσιο της λειτουργίας του αυτής, αποσπά και επιμερίζει ευθέως ένα μέρος απ' το πλεόνασμα αυτό, επινέμοντάς το σε συγκεκριμένους κοινωνικούς φορείς, που λειτουργούν άμεσα ή έμμεσα υπό την αιγίδα του ή υπό την προστασία του².

Επί πλέον, το κράτος ως «θεσμός των θεσμών»³ και ως ένα σύστημα μηχανισμών με δεδομένη διάταξη και δομή που κινείται από το προσωπικό του, παρεμβαίνει στο κοινωνικό γίγνεσθαι, στις αντιθέσεις και στην κοινωνική πάλη, με τις δεδομένες κάθε φορά λειτουργίες των κρατικών μηχανισμών να στοχεύουν στην αναπαραγωγή της δεδομένης κοινωνικής συγκρότησης. Παράλληλα, όχι μόνο επηρεάζει και παρεμβαίνει στην κοινωνική αναπαραγωγή, αλλά αποτελεί και προϊόν της.

Η έννοια του κρατικού μηχανισμού, ως παράγοντα αναπαραγωγής των ταξικών αντιθετικών σχέσεων και εξασφάλισης της κοινωνικής συνοχής, έχει αποτελέσει ιδιαίτερο πεδίο προβληματισμού, κυρίως της μαρξιστικής ανάλυσης. Για τη μαρξιστική ανάλυση οι διάφορες λειτουργίες των κρατικών μηχανισμών δεν αποτελούν «ουδέτερες» λειτουργίες, αλλά εξαρτώνται από την κρατική εξουσία και επομένως από το συνασπισμό εξουσίας (συνεργασία μιας τάξης ή μερίδας μιας τάξης, η οποία να θεωρείται άρχουσα σε σχέση με τις υπόλοιπες αστικές μερίδες), ο οποίος είναι πολιτικά κυρίαρχος και μεταβάλλεται ανάλογα με τις συμμαχίες και τις συνεργασίες που αναπτύσσονται μεταξύ των ταξικών μερίδων. Η κρατική εξουσία είναι που καθορίζει το ρόλο του καθενός κρατικού μηχανισμού, επομένως είναι η ταξική πάλη που διαμορφώνει με τη σειρά της την κρατική εξουσία και καθορίζει τις μεταβολές των μηχανισμών. Ο ρόλος και οι λειτουργίες των κρατικών μηχανισμών στην κοινωνική αναπαραγωγή αποτελούν συνάρτηση της ταξικής πάλης. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι, αν και στην ολότητά τους οι κρατικοί μηχανισμοί αποτελούν την έκφραση των συμφερόντων της ηγεμονικής ομάδας, εν τούτοις είναι δυνατόν στο εσωτερικό καθενός μηχανισμού και αναλόγως του σταδίου της καπιταλιστικής ανάπτυξης να εμφανίζονται αντιφάσεις, προϊόν της πάλης των τάξεων, αντιφάσεις που μπορεί να εμφανίζονται με την αλλαγή του συσχετισμού μεταξύ του ιδεολογικού και του κατασταλτικού στοιχείου που εμπεριέχονται ταυτόχρονα στο εσωτερικό κάθε κρατικού μηχανισμού⁴. Για τον Althusser⁵, τόσο οι μηχανισμοί καταστολής όσο και οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους εμπεριέχουν, ταυτόχρονα, κατασταλτικά και ιδεολογικά στοιχεία. Ακόμη και ο στρατός και η αστυνομία χρησιμοποιούν ιδεολογία για να διασφαλίσουν τη συνο-

2. Κ. Τσουκαλάς, *Κράτος, κοινωνία, εργασία*, Θεμέλιο, Αθήνα 1986, σσ. 55-61.

3. Ν. Κοτζιάς, *Η διαλεκτική του κράτους*, διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1991, σελ. 427.

4. Ν. Πουλαντζάς, *Πολιτική εξουσία και κοινωνικές τάξεις*, Θεμέλιο, Αθήνα 1975, τόμος 2, σελ. 17.

5. Μ. Carnoy, *Κράτος και πολιτική θεωρία*, Οδυσσέας, Αθήνα 1990, σελ. 135.

χή και αναπαραγωγή τους, ενώ και οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους λειτουργούν, έστω και δευτερευόντως, με τη βία. Για τον Πουλαντζά είναι δύσκολο να διαχωριστούν οι ιδεολογικές και κατασταλτικές λειτουργίες και οι αντίστοιχοι μηχανισμοί του κράτους και αναλόγως με τη μορφή του και το στάδιο της καπιταλιστικής ανάπτυξης, ορισμένοι μηχανισμοί μετακινούνται από τη μια σφαίρα στην άλλη, από τους ιδεολογικούς στους κατασταλτικούς μηχανισμούς και αντιστρόφως, ως προϊόν της ταξικής πάλης και του συνακόλουθού της, της εμφάνισης δηλαδή του κράτους ως «πεδίου» και «συμπύκνωσης» των ταξικών αντιθέσεων⁶.

2. Η ταξική θέση των στελεχών των Σωμάτων Ασφαλείας

Ο προσδιορισμός της ταξικής θέσης του υπό μελέτη πληθυσμού μπορεί να συμβάλει στην ανάδειξη κρίσιμων παραμέτρων, όπως της πολιτικής τους ένταξης στο πολιτικό και κοινωνικό σύστημα, του πώς οι ίδιοι αντιλαμβάνονται την ένταξή τους αυτή και, κατ' επέκτασιν, τον τρόπο με τον οποίο δραστηριοποιούνται. Ο δεδομένος τρόπος ένταξής τους στον δεδομένο κοινωνικό σχηματισμό θα έχει επιπτώσεις στην ιδεολογία τους, η οποία οδηγεί σε πρακτική.

Η μαρξιστική θεωρία των κοινωνικών τάξεων αναγνωρίζει ότι σε μια ορισμένη κοινωνία ένας κοινωνικός σχηματισμός περιλαμβάνει περισσότερες από δύο τάξεις, καθώς συνυπάρχουν περισσότεροι τρόποι παραγωγής-υπολείμματα προηγούμενων κοινωνικών μορφωμάτων, με την αστική και την εργατική τάξη να αποτελούν τις δύο βασικές τάξεις του κυρίαρχου καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Οι υπόλοιπες τάξεις-μερίδες-στρώματα τάξεων πολώνονται γύρω από τις δύο βασικές τάξεις, γεγονός που επιδρά τόσο σε αυτές, όσο και στο εσωτερικό των υπόλοιπων τάξεων, μερίδων ή στρωμάτων τάξεων. Το καπιταλιστικό κράτος, αντανakλώντας αυτήν τη συνθετότητα, χαρακτηρίζεται από ένα συνασπισμό εξουσίας, μια αντιφατική «ενότητα», όπως αναφέρει ο Πουλαντζάς, κυρίαρχων τάξεων ή μερίδων, ενότητα που υπαγορεύεται από μια κυρίαρχη τάξη ή μερίδα, η οποία και πολώνει πολιτικά τα συμφέροντα των άλλων τάξεων, ή μερίδων τάξεων, που αποτελούν το συνασπισμό εξουσίας. Το κράτος και τα όργανά του έχουν σαν σκοπό την πολιτική οργάνωση των συμφερόντων του συνασπισμού εξουσίας και για την εκπλήρωση του παραπάνω σκοπού προχωρούν, μέσα στα όρια του ισχύοντος συστήματος των παραγωγικών σχέσεων, σε μια ορισμένη εγγύηση των οικονομικών συμφερόντων ορισμένων κυριαρχούμενων τάξεων.

Σημαντικό ρόλο στην επικράτηση του εκάστοτε συνασπισμού εξουσίας παίζει η σχέση του με τις λεγόμενες «τάξεις-στηρίγματα». Τυπική περίπτωση τάξης-στηρίγματος αποτελεί η μικροαστική τάξη. Για τον Πουλαντζά η μικροαστική τάξη δεν ανήκει ούτε στην αστική ούτε στην εργατική τάξη, αλλά, αντίθετα, υιοθετεί, ανάλογα με τις μερίδες που τη

6. Ν. Πουλαντζάς, *Οι κοινωνικές τάξεις στον σύγχρονο καπιταλισμό*, Θεμέλιο, Αθήνα 2001, σσ. 203-204.

συγκροτούν, θέσεις άλλοτε της αστικής και άλλοτε της εργατικής τάξης. Το ιδεολογικό της υπόβαθρο συγκροτείται τόσο από στοιχεία της αστικής, όσο και της εργατικής ιδεολογίας, όμως το πλαίσιο και τα όρια εσωτερίκευσης στοιχείων της εργατικής ιδεολογίας καθορίζονται από την παρουσία της επικρατούσας στο καπιταλιστικό σύστημα αστικής ιδεολογίας. Η επίδραση της εργατικής ιδεολογίας είναι δυνατόν να οδηγήσει ολόκληρα τμήματα της μικροαστικής τάξης στην υιοθέτηση θέσεων της εργατικής τάξης, ενώ, από την άλλη, στοιχεία της μικροαστικής τάξης υιοθετούνται από την εργατική, διαμορφώνοντας της ιδεολογία και τρόπους δράσης (π.χ. ρεφορμισμός).

Οι διεκδικήσεις της μικροαστικής τάξης περιστρέφονται γύρω από την ανακατανομή των εισοδημάτων μέσω της «κοινωνικής δικαιοσύνης» και της ορθολογικότερης οργάνωσης (π.χ. φορολογικές ελαφρύνσεις). Η μικροαστική τάξη αναγνωρίζει τα προβλήματα και τις ανισότητες του δεδομένου τρόπου παραγωγής, αλλά δεν επιδιώκει τη λύση τους με ριζικές ανατροπές, αντίθετα ύψιστος στόχος και «καταξίωση» αποτελούν οι καταστάσεις της κοινωνικής ανόδου, της «σταδιοδρομίας», της «προαγωγής». Ο μόνιμος φόβος της είναι η προλεταριοποίησή της, γι' αυτό και αντιστέκεται στην επαναστατική αλλαγή. Οι κρατικοί μηχανισμοί παίζουν ιδιαίτερο ρόλο στην εκπλήρωση των στόχων της, καθώς μπορούν να αποτελέσουν τα μέσα για την κοινωνική άνοδο, άρα το μόνο που απομένει να «διορθωθεί» είναι ο εκδημοκρατισμός τους και η παροχή ίσων ή επαρκών δυνατοτήτων για τη στελέχωση του κρατικού μηχανισμού από τα μέλη της μικροαστικής τάξης. Η επιδίωξη της κοινωνικής ανόδου, σε συνδυασμό με το φόβο της προλεταριοποίησής τους, η οποία είναι δυνατόν να προέλθει μέσω της πτώσης των εισοδημάτων τους και που τους οδηγεί σε αντίδραση απέναντι σε μια επαναστατική αλλαγή της κοινωνίας, γεννά, σύμφωνα με τον Πουλαντζά, ιδιαίτερες κορπορατιστικές μορφές συνδικαλιστικού αγώνα⁷.

Για την ελληνική περίπτωση, ως προς τους όρους συγκρότησης και την παρουσία της μικροαστικής τάξης μπορεί να ειπωθεί ότι σε μια κοινωνία που δομείται γύρω από την ιδεολογία των «νοικοκυραίων»⁸, εχθρική προς τις αρχές του κομμουνισμού, το ελληνικό κράτος αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο συγκροτείται με αυτή την ιδεολογία από τα μικροαστικά στρώματα και υπό τον ασφυκτικό εναγκαλισμό της δεξιάς παράταξης. Διαμέσου του κράτους έγινε δυνατή η ανασυγκρότηση της μικροαστικής τάξης και η δημόσια απασχόληση αποτέλεσε ευκαιρία για κοινωνική ανέλιξη και καταφύγιο αξιοπρεπούς οικονομικής εξασφάλισης.

7. Στο ίδιο, σελ. 360.

8. A. Koumantaraki, *Labour identity in the Semi-periphery*, thesis, University of Essex, 1995, σσ. 138-141.

ΠΙΝΑΚΑΣ

Η εικόνα της κοινωνικής προέλευσης των αστυνομικών			
0= χωρίς απάντηση, 1= κατώτερη, 2= μεσαία, 3= ανώτερη			
0	1	2	3
3,24%	5,40%	60,48%	30,45%

Πηγή: Φ. Τσαλίκου (επιμ.), *Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των αστυνομικών για το εγκληματικό φαινόμενο*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 1994, σελ. 99.

Ο παραπάνω πίνακας, που αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης έρευνας γύρω από το προσωπικό της Ελληνικής Αστυνομίας, περιέχει το στοιχείο της κοινωνικής προέλευσης των στελεχών του πολυπληθέστερου Σώματος Ασφαλείας. Τα εν λόγω στοιχεία παρατίθενται με βάση τις εκτιμήσεις των ίδιων των αστυνομικών και όχι με βάση κάποιες ανεξάρτητες παραμέτρους, ενώ οι χαρακτηρισμοί των στρωμάτων δεν προσδιορίζονται με κάποια αντικειμενικά κριτήρια αξιολόγησης, αλλά αυθόρμητα μέσα από τις απαντήσεις των ίδιων των αστυνομικών. Όπως αποδεικνύεται, η ισχυρή πλειοψηφία του δείγματος κατατάσσει τον εαυτό του στη μεσαία τάξη, ενώ σημαντικό είναι και εκείνο το τμήμα που αυτοκατατάσσεται στην ανώτερη τάξη. Συνυπολογίζοντας, βεβαίως, και τους όρους εξαγωγής των πορισμάτων του Πίνακα, όπως παρουσιάστηκαν πιο πάνω, είναι δυνατόν να διαμορφωθεί μια εκτίμηση για τον τρόπο κινητοποίησης των στελεχών του χώρου με βάση τις κοινωνικές και ιδεολογικές αναπαραστάσεις τους, καθώς και για το χαρακτήρα των αιτημάτων τους και των μορφών δράσης που επιλέγουν.

3. Η ιστορική διαδρομή του θεσμού

Πριν γίνει μια σύντομη επισκόπηση της ιστορικής εξέλιξης του θεσμού, θα πρέπει να ειπωθεί ότι για μεθοδολογικούς λόγους θα πρέπει να τη διακρίνουμε σε δύο περιόδους: Η πρώτη καλύπτει το διάστημα, κατά το οποίο ο συνδικαλισμός στον υπό μελέτη χώρο δεν αναγνωριζόταν από την πολιτεία και οι διάφορες απόπειρες για σύσταση και δραστηριοποίηση συνδικαλιστικών οργανώσεων αντιμετώπιζονταν από το κράτος κυρίως με διώξεις των «πρωταιτίων» τέτοιων ενεργειών. Η δεύτερη καλύπτει το διάστημα από την επίσημη αναγνώριση εκ μέρους της πολιτείας συνδικαλιστικών δικαιωμάτων στα στελέχη του χώρου έως σήμερα. Κριτήριο διαχωρισμού της ιστορικής εξέλιξης του θεσμού σε δύο περιόδους είναι η νομική αναγνώρισή του από την κυβέρνηση, με την παροχή του δικαιώματος του συνέρχεσθαι στα στελέχη των Σωμάτων Ασφαλείας. Χρονικό σημείο μετάβασης από τη μια περίοδο στην άλλη θεωρούμε την ψήφιση του Ν. 2265/94, «περί επεκτάσεως διατάξεων του Ν. 1264/82 για τον εκδημοκρατισμό του συνδικαλιστικού κινή-

ματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών των εργαζομένων και στο αστυνομικό προσωπικό της Ελληνικής Αστυνομίας και άλλες διατάξεις».

Οι πρώτες διεργασίες για αναγνώριση συνδικαλιστικών ελευθεριών στα Σώματα Ασφαλείας φαίνεται πως ξεκίνησαν μόλις με την αποκατάσταση του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος το 1974, διεργασίες που έγιναν συστηματικότερες με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση, το 1981. Οι λόγοι της καθυστέρησης, ακόμη και σε επίπεδο προθέσεων από τα στελέχη του χώρου, θα πρέπει να αναζητηθούν στην εσωτερική πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα και το ρόλο που έπαιξαν ιστορικά τα Σώματα Ασφαλείας στη διαμόρφωση της εν λόγω πραγματικότητας. Μέσα σε μια μακρά περίοδο, από τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, που έκανε τα πρώτα βήματά του το ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα, μέχρι τη Μεταπολίτευση, περίοδος η οποία στιγματίστηκε από πολέμους, κοινωνικές εντάσεις και πολιτειακές εκτροπές, θα ήταν αδιανόητο να γίνεται λόγος για συνδικαλισμό στα Σώματα Ασφαλείας, καθώς οι κυρίαρχες ομάδες της αστικής τάξης επέλεξαν το δρόμο της βίαιης κατασταλτικής αντίδρασης και όχι της ενσωμάτωσης-συναίνεσης των κυριαρχούμενων τάξεων, με καίριο προς αυτόν το στόχο το ρόλο των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας. Μάλιστα, καθ' όλη την περίοδο αυτή οι Ένοπλες Δυνάμεις και τα Σώματα Ασφαλείας βρίσκονται σε άμεση σύνδεση μεταξύ τους, αποτελώντας ουσιαστικά μία από τις δυνάμεις της κυρίαρχης τάξης που συμμετείχαν στην άσκηση εξουσίας.

Η επάνοδος στον κοινοβουλευτισμό, με την εγκαθίδρυση της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας, θεωρείται «τομή στη συνέχεια» του δεδομένου συσχετισμού των κοινωνικών δυνάμεων και της στρατηγικής των κυρίαρχων τάξεων προς τις κυριαρχούμενες. Για τον Χαραλάμπη, η αστική τάξη κατόρθωσε τη συνέχεια της εξουσίας της μέσα από αναγκαίους αναπροσδιορισμούς των ταξικών εξουσιαστικών δομών⁹. Η στρατηγική της αστικής τάξης για τη διαίωσιση της εξουσίας δεν ήταν πλέον η βίαιη αντίδραση και καταστολή της προηγούμενης περιόδου, η οποία συνάντησε τα ακρότατα όριά της με τη δικτατορία των συνταγματαρχών, αλλά η ενσωμάτωση και η κοινωνική συναίνεση των κυριαρχούμενων. Η τομή, όμως, ως προς τη στρατηγική της κυρίαρχης τάξης έχει και τα όριά της, που είναι ακριβώς ο στόχος της διαίωσισης της κυριαρχίας της. Επομένως, η όποια τομή σε σχέση με την παρελθούσα κοινωνική κατάσταση σχετικοποιείται προς όφελος της συνέχειας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της «τομής στη συνέχεια» αποτελεί η ψήφιση του Συντάγματος του 1975. Στο συνταγματικό κείμενο του 1975 γίνεται για πρώτη φορά σαφής αναφορά στις συνδικαλιστικές ελευθερίες όσων υπηρετούν στα Σώματα Ασφαλείας. Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 23, «απαγορεύεται η απεργία με οποιαδήποτε μορφή στους δικαστικούς λειτουργούς και σ' αυτούς που υπηρετούν στα Σώματα Ασφαλείας». Η εν λόγω απαγόρευση σε συνδυασμό με τους κανονισμούς λειτουργίας των Σωμάτων θεωρήθηκαν επαρκείς λόγοι για την αρνητική στάση της πολιτείας απέναντι στο συνδικαλισμό στα Σώματα Ασφαλείας.

9. Δ. Χαραλάμπη, *Στρατός και πολιτική εξουσία*, Εξάντας, Αθήνα 1985, σελ. 345.

Η απαγόρευση της απεργίας αντιμετωπίστηκε από το σύνολο της νομικής επιστήμης ως άσχετη με το δικαίωμα του προσωπικού να συνιστά επαγγελματικές ενώσεις¹⁰.

Το πρώτο ρήγμα στη μέχρι τότε συνεπή στάση των ελληνικών κυβερνήσεων απέναντι στο συνδικαλισμό στα Σώματα Ασφαλείας, δηλαδή πλήρης άρνηση αναγνώρισης, γίνεται από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, το 1981. Πέρα από τις προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησης, έμμεση αναφορά για το ζήτημα γίνεται και στον Κανονισμό Λειτουργίας της νεοϊδρυθείσας Ελληνικής Αστυνομίας (Ν.1481/84). Με σκοπό την υλοποίηση των κυβερνητικών εξαγγελιών από το υπουργείο Δημόσιας Τάξης συγκροτείται ενδεκαμελής επιτροπή, αποτελούμενη από αστυνομικούς και πολιτικά στελέχη, με σκοπό τους όρους και τις προϋποθέσεις για τη λειτουργία κάποιας μορφής συνδικαλιστικής εκπροσώπησης στα Σώματα Ασφαλείας. Παρ' όλα αυτά, με το πέρασμα του χρόνου οι κυβερνητικές εξαγγελίες δεν υλοποιούνται με την επίκληση της «ιδιαιτερότητας» του χώρου.

Το Μάρτιο του 1987 συντάσσεται το πρώτο καταστατικό της Ένωσης Κατωτέρων Αστυνομικών (Ε.Κ.Α.), του πρώτου συνδικαλιστικού σωματείου στα Σώματα Ασφαλείας. Σύμφωνα με τον Ανδρικόπουλο¹¹, πρώτο γενικό γραμματέα του σωματείου, με τις πρώτες απόπειρες σύστασης του σωματείου έρχονται και οι πρώτες πειθαρχικές διώξεις, λόγω της συνδικαλιστικής δράσης.

Τον Ιούνιο του ίδιου έτους, το Συμβούλιο της Επικρατείας με την 2647/87 απόφαση της Ολομέλειάς του κρίνει ως στρατιωτική υπηρεσία την ΕΛΑΣ, οι ανήκοντες σε αυτήν είναι στρατιωτικοί υπάλληλοι και δεν απολαμβάνουν των συνταγματικών εγγυήσεων (Σύνταγμα, άρθρο 103) που απολαμβάνουν οι δημόσιοι υπάλληλοι. Προς την παραπάνω απόφαση υπήρξε αιτιολογημένη γνώμη που μειοψήφισε και που αποτελεί μια εμπεριστατωμένη κριτική ως προς την πλειοψηφούσα άποψη της Ολομέλειας του ΣτΕ. Στην παραπάνω απόφαση του ΣτΕ θα στηριχθούν έκτοτε όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις για τη μη αναγνώριση των συνδικαλιστικών οργανώσεων του χώρου.

Παρ' όλα αυτά, τον Απρίλιο του 1988, με την απόφαση 1496/29.4.88 του Πρωτοδικείου Αθηνών έγινε δεκτή η αίτηση αναγνώρισης της Ε.Κ.Α. και ακολούθησε η τελεσίδικη έγκριση του καταστατικού και η καταχώριση στα βιβλία του Πρωτοδικείου. Είναι η αρχή της αναγνώρισης του συνδικαλιστικού κινήματος στην αστυνομία, που συμπαρέσυρε και τα στελέχη των υπόλοιπων σωμάτων προς την ίδια κατεύθυνση. Η κυβέρνηση παρέμενε στην άρνησή της για αναγνώριση της Ε.Κ.Α. με το επιχείρημα ότι αναγνωρίστηκε από το

10. Βλ. ενδεικτικά, Α. Τάχος, Α., *Δίκαιο της δημόσιας τάξης*, Σάκουλας, Αθήνα 1990, σελ. 190. Επίσης, το άρθρο 11 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (κύρωση με το Ν.Δ. 53/1974) ρητά αναγνωρίζει το συνδικαλιστικό δικαίωμα και στα Σώματα Ασφαλείας. Το ίδιο και η 87η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας, «περί συνδικαλιστικής ελευθερίας», (κύρωση με το Ν.Δ. 4204/1961). Η σύμβαση αφήνει την επιβολή ορισμένων περιορισμών στη δικαιοδοσία της εσωτερικής νομοθεσίας, χωρίς όμως να θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος. Επίσης το συνδικαλιστικό δικαίωμα στην αστυνομία αναγνωρίζει και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, άρθρο 5 (κύρωση με τον Ν. 1426/84).

11. Για μια εκτενέστερη παρουσίαση της ιστορίας της Ε.Κ.Α. και των πρώτων προσπαθειών για συνδικαλισμό στα Σώματα Ασφαλείας βλ. Μ. Ανδρικόπουλος, *Έτσι έγινε η αρχή*, Κέδρος, Αθήνα 2001.

Πρωτοδικείο ως σωματείο «αστικού τύπου» και όχι ως συνδικαλιστικό. Η λογική των διώξεων συνεχίστηκε.

Με την υπ. αριθ. 2848/88 απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών εγκρίνεται το καταστατικό της «Πανελληνίας Ένωσης Υπαλλήλων Πυροσβεστικού Σώματος-Π.Ε.Υ.Π.Σ.». Θα πρέπει να τονιστεί ότι με τις αποφάσεις 65/1983 και 4667/1985 το ΣτΕ έκρινε ότι οι υπάλληλοι του Πυροσβεστικού Σώματος είναι μόνιμοι πολιτικοί δημόσιοι υπάλληλοι. Άρα απολαμβάνουν των ίδιων συνδικαλιστικών δικαιωμάτων με τους υπόλοιπους δημόσιους υπαλλήλους εκτός του δικαιώματος της απεργίας, επομένως εμπίπτουν στις διατάξεις του Ν. 1264/82, όσον αφορά το καθεστώς των συνδικαλιστικών τους ελευθεριών.

Τον Απρίλιο του 1989 αναγνωρίστηκε η «Ένωση Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας», κάνοντας την αρχή για τη συνδικαλιστική έκφραση και του ανώτερου ιεραρχικά προσωπικού της αστυνομίας, αφού τα μέχρι τότε υπάρχοντα σωματεία απαρτίζονταν κυρίως από χαμηλόβαθμους αστυνομικούς. Δύο ημέρες αργότερα από την αναγνώριση της ένωσης τριάντα ιδρυτικά μέλη της μετατίθενται.

Τον Ιούλιο του 1989 εγκρίνεται το καταστατικό της «Πανελληνίας Ένωσης Προσωπικού Λιμενικού Σώματος-Π.Ε.Π.Λ.Σ.» με το υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας να υιοθετεί ανάλογες πρακτικές του υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Ο πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής της ένωσης αποτάχθηκε από το σώμα.

Με την υπ. αριθ. 3797/89 απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών εγκρίνεται το καταστατικό του πρώτου δευτεροβάθμιου συνδικαλιστικού οργάνου στα Σώματα Ασφαλείας, της «Πανελληνίας Ομοσπονδίας Αστυνομικών Υπαλλήλων-Π.Ο.ΑΣ.Υ.». Σχεδόν ταυτόχρονα η ΠΟΑΣΥ εγγράφεται στην ΑΔΕΔΥ εκμεταλλευόμενη το γεγονός ότι, αν και είχε αναγνωριστεί πλέον *de facto* απ' την κυβέρνηση ο συνδικαλισμός στην αστυνομία, εν τούτοις δεν είχε διαμορφωθεί ακόμη συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο. Με το ισχύον νομικό πλαίσιο του Ν. 2265/94 δεν επιτρέπεται η συμμετοχή της ΠΟΑΣΥ στην ΑΔΕΔΥ.

Ανακεφαλαίωση: Το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο κατά την εμφάνιση του θεσμού. Η άρνηση της «νομιμοποίησης».

Ολοκληρώνοντας τη σύντομη ανασκόπηση της ιστορικής διαδρομής του θεσμού προκύπτει η ανάγκη να ερμηνευθούν οι κοινωνικές και πολιτικές ορίζουσες, κάτω από τις οποίες έγινε δυνατή η συζήτηση και οι πρώτες απόπειρες εμφάνισης συνδικαλιστικών οργανώσεων στο χώρο των Σωμάτων Ασφαλείας. Η ερμηνεία των δεδομένων κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών, αφ' ενός, επιτρέπει στην εκτίμηση αυτού καθαυτού του φαινομένου, αφ' ετέρου, είναι δυνατόν να οδηγήσει στην αναζήτηση «κοινού τόπου» ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης από την πλευρά του κράτους του ευρύτερου συνδικαλιστικού κινήματος τη δεδομένη ιστορική περίοδο.

Η κατάρρευση της δικτατορίας σήμανε το τέλος μιας περιόδου, όπου η κρατική βία, και μάλιστα στην πιο ωμή της μορφή, αποτέλεσε τον κύριο μηχανισμό συνοχής της ελληνικής κοινωνίας και την αναδιοργάνωση του κράτους με γνωρίσματα που απαντώνται σε αυτό που αποκαλείται «κράτος δικαίου». Η συντηρητική στρατηγική δόμησης κράτους

δικαίου, που αποτυπώνεται στο πολιτικό πρόγραμμα της Ν.Δ., στρατηγική η οποία προηγείται χρονικά με τις νίκες της Ν.Δ. την περίοδο 1974-81, παρά τα όποια θετικά χαρακτηριστικά που προσέδωσε, π.χ. νομιμοποίηση του ΚΚΕ, και τα οποία οδήγησαν στην τυπική κατοχύρωση του κράτους δικαίου από το Σύνταγμα του 1975, εν τούτοις έφερε ταυτόχρονα και το βάρος του χαρακτηρισμού του μετεμφυλιακού πολιτικού συστήματος ως «κράτου της Δεξιάς», της εμπλοκής της, δηλαδή, στη διαμόρφωση και διατήρηση αυτού του συστήματος¹². Πρακτική συνέπεια είναι η κρατική διαχείριση να εξακολουθεί εν πολλοίς να βρίσκεται στα χέρια εκείνων που είχαν συνδεθεί με τον μετεμφυλιακό τρόπο κυριαρχίας, ώστε να γίνεται λόγος για την «κρατικοποίηση του κόμματος»¹³ της συντηρητικής παράταξης. Ο κρατικός μηχανισμός αποτέλεσε το χώρο ικανοποίησης της κομματικής «πελατείας», με τον εκ νέου αποκλεισμό όλων εκείνων που δεν ανήκαν στην κομματική πελατεία. Ένας εκ των κατ' εξοχήν χώρων «τακτοποίησης» των πολιτικών «φίλων» υπήρξε ο χώρος των Σωμάτων Ασφαλείας, ο οποίος υποβοήθησε, εκτός των άλλων, στην αναπαραγωγή και εφαρμογή κρατικο-κορπορατιστικών πολιτικών στον τομέα των εργασιακών σχέσεων, θέτοντας εκ νέου τα Σώματα Ασφαλείας απέναντι στην κοινωνία και στο εργατικό κίνημα, ενώ αναπαράχθηκαν η ιδεολογική μονομέρεια και ο συντεχνιασμός τους.

Η πορεία του ΠΑΣΟΚ προς την εξουσία συνδέθηκε με την επαγγελία για ριζικές μεταβολές της καθεστηκυίας τάξης, της ρήξης με το μετεμφυλιακό πολιτικό σύστημα και με τις δυνάμεις που σχετίζονταν μ' αυτό. Πρωταρχικός χώρος ρήξης με το παρελθόν και μοχλός για την επίτευξη των μεταβολών της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας υπήρξε το κράτος. Η ανάγκη αναμόρφωσής του υπήρξε η αναγκαία προϋπόθεση των όποιων αλλαγών επαγγελλόταν το ΠΑΣΟΚ. Στο προσκήνιο ανήλθαν όλες εκείνες οι κοινωνικές κατηγορίες που ήταν αποκλεισμένες καθ' όλη τη μετεμφυλιακή περίοδο, όλοι εκείνοι που στον πολιτικό λόγο του ΠΑΣΟΚ υπήρξαν ως «μη προνομιούχοι». Το «Κίνημα» και ο αρχηγός του εκφράζουν τη «λαϊκή βούληση», η οποία παραμένει ενιαία και αδιαίρετη. Στο όνομα της λαϊκής βούλησης θα πρέπει να ελεγχθούν τα όργανα του κράτους, αφού αυτά πρέπει να είναι οι «υπηρέτες του Λαού». Για το ΠΑΣΟΚ, το κράτος θα έπρεπε να συμφιλωθεί με τις αποκλεισμένες κοινωνικές κατηγορίες του παρελθόντος, γεγονός που σήμαινε, εκτός των άλλων, τη στελέχωση του κρατικού μηχανισμού και από αυτές τις κατηγορίες με τη διαμεσολάβηση των οργανώσεων του κινήματος. Επί πλέον, επειδή το Κίνημα είναι ο πιστότερος εκφραστής της λαϊκής βούλησης, είναι αναγκαίος και ο κομματικός έλεγχος, η υποκατάσταση των οργανωμένων συμφερόντων των εργαζομένων και έχοντας ως δεδομένη σε ένα άλλο επίπεδο και την κρατική παρεμβατικότητα για τη νομιμοποίηση των επαγγελματικών οργανώσεων. Η οργάνωση των συμφερόντων θα προέκυπτε «από τα πάνω», με στόχο τον «εκδημοκρατισμό των οργανώσεων του εργατικού κινήματος» (βλ. τον τίτλο που φέρει ο Ν. 1264/82) και όχι μέσα απ' τις διεργασίες στο εσωτερικό του εργατικού κινήματος, ανταποκρινόμενες σε συγκεκριμένες ανάγκες.

12. Δ. Γράβαρης, «Το χτίσιμο του κοινωνικού κράτους. Από τον κομματικό λόγο στις κρατικές πολιτικές» στο Μ. Σπουρδαλάκης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ, κόμμα, κράτος, κοινωνία*, Πατάκης, Αθήνα 1998.

13. Δ. Χαραλάμπης, *Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός*, Εξάντας, Αθήνα 1989, σελ. 294.

Με βάση τους παραπάνω άξονες –νέα μορφή πελατειακών σχέσεων με τη διαμεσολάβηση του κόμματος, κομματικός έλεγχος των επαγγελματικών οργανώσεων, κρατική παρεμβατικότητα–, θα πρέπει να ιδωθούν οι πρώτες εξαγγελίες και απόπειρες συνδικαλιστικών οργανώσεων στα Σώματα Ασφαλείας στη δεκαετία του '80.

Λαμβανομένων υπόψη των προγραμματικών δηλώσεων (22/11/1981), μία απ' τις κύριες επιδιώξεις της πρώτης κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ το 1981 θα ήταν η αναμόρφωση των Σωμάτων Ασφαλείας, που θα οδηγούσε στη συμφιλίωσή τους με το λαό, ενώ ανακοινώθηκε για πρώτη φορά η πρόθεση για αναγνώριση συνδικαλιστικών ελευθεριών. Οι παραπάνω εξαγγελίες συνοδεύτηκαν από τη μαζική εισαγωγή στελεχών στα Σώματα Ασφαλείας, φίλα προσκείμενων στις δυνάμεις της «Αλλαγής», με τη διαμεσολάβηση των κομματικών οργανώσεων. Τούτο ήταν σύμφωνο με τη λογική της αποκατάστασης αδικιών του παρελθόντος που αφορούσαν ένα σημαντικό τμήμα πολιτών. Επί πλέον, η παραπάνω πρακτική θεωρήθηκε ικανή να ανατρέψει την ιδεολογική μονομέρεια και τη μονοκομματική συγκρότηση υπέρ των συμφερόντων του ΠΑΣΟΚ.

Παρ' όλες τις κυβερνητικές εξαγγελίες, η αναγνώριση εκ μέρους του κράτους της δυνατότητας συλλογικής εκπροσώπησης των συμφερόντων των στελεχών των Σωμάτων Ασφαλείας δεν υλοποιήθηκε. Οι λόγοι θα πρέπει να αναζητηθούν, πρώτον, στις παράλληλες διεργασίες που συνέβησαν στο χώρο των Σωμάτων Ασφαλείας και, δεύτερον, στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο, με τη διάσταση λόγων και έργων της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ.

Πρώτον, η πρόθεση της κυβέρνησης, όπως αυτή υλοποιήθηκε με το νέο οργανόγραμμα του υπουργείου Δημόσιας Τάξης (Ν.1481/84), να ενοποιήσει Χωροφυλακή και Αστυνομία Πόλεων με τη δημιουργία της ΕΛΑΣ, οδήγησε σε ανοικτή ρήξη με τα αστυνομικά στελέχη και κυρίως με τους αξιωματικούς και των δύο Σωμάτων, καθώς θα μειωνόταν κατά το ήμισυ ο αριθμός των προσφερόμενων θέσεων, με συνέπεια την καθήλωση, στην καλύτερη των περιπτώσεων, στην κλίμακα ιεραρχίας για αρκετά έτη, ενώ, επί πλέον, με την ενοποίηση εγείρονταν ζητήματα για το καθεστώς των ασφαλιστικών δικαιωμάτων και των μισθολογικών ρυθμίσεων, καθώς η συντεχνιακή λογική δεκαετιών είχε επιβάλει διαφορετικά καθεστώτα για τα δύο Σώματα. Παράλληλα, η μαζική εισαγωγή στελεχών φιλικά διακείμενων στο ΠΑΣΟΚ συνάντησε τη δυσπιστία των ήδη υπηρετούντων και σχέσεις ανταγωνισμού στο εσωτερικό των Σωμάτων.

Δεύτερον, οι αδυναμίες στην υλοποίηση του κυβερνητικού προγράμματος έφεραν εκ νέου μια κυβέρνηση απέναντι στο εργατικό κίνημα της χώρας, με την υιοθέτηση μέτρων καταστολής για την αντιμετώπιση των εργατικών αιτημάτων.

Μπροστά στο ενδεχόμενο να δημιουργηθεί μια δυναμική στο χώρο των Σωμάτων Ασφαλείας που να μην μπορεί να ελεγχθεί «από τα πάνω», η άρνηση για την αναγνώριση του συνδικαλιστικού δικαιώματος συνοδεύτηκε από την ικανοποίηση κάποιων αιτημάτων οικονομικού κυρίως χαρακτήρα, που αναπαρήγαγε συντεχνιακές λογικές, καθώς και από την αναπαραγωγή ενός συστήματος δεκαετιών, με την αθρόα εισαγωγή στελεχών φίλα προσκείμενων στο κυβερνών κόμμα, ώστε να επιχειρηθεί να «λειανθούν» οι όποιες πρακτικές αντίδρασης στην κυβερνητική πολιτική.

Για μια ιστορική περίοδο, όπου το κύριο πρόταγμα υπήρξε η αναδιοργάνωση του συνόλου του κοινωνικού και πολιτικού σχηματισμού, ώστε να αποκοπεί από το «αντιδραστικό» του παρελθόν και χωρίς να είναι εφικτή η αυτόνομη ανάπτυξη των οργανωμένων επαγγελματικών συμφερόντων, ήταν καίριος ο ρόλος του κράτους και η επιβολή εκ των άνω της όποιας αλλαγής. Με δεδομένη την αμφιθυμία του κράτους απέναντι σε θεσμούς που δεν μπορούν να ελεγχθούν από το ίδιο, ήταν εξαιρετικά δύσκολο να διαμορφωθούν οι προϋποθέσεις για την αναγνώριση και τη δραστηριοποίηση συνδικαλιστικού κινήματος στο χώρο των Σωμάτων Ασφαλείας.

4. Η σύγχρονη πραγματικότητα

α) Ο Νόμος 2265/94

Έχοντας ως αφετηρία τις επισημάνσεις που περιγράφηκαν μόλις παραπάνω για τις συνθήκες διαμόρφωσης ενός διεκδικητικού πλαισίου για την αναγνώριση του συνδικαλισμού στα Σώματα Ασφαλείας και την άρνηση σ' αυτό της πολιτείας κατά τη δεκαετία του '80, θα πρέπει να σκιαγραφηθούν οι αντίστοιχες πολιτικές και κοινωνικές ορίζουσες, που επέτρεψαν κατά τη δεκαετία του '90 την επίσημη αναγνώριση και κατοχύρωση του συνδικαλισμού στα Σώματα Ασφαλείας, διαμορφώνοντας και το ισχύον θεσμικό πλαίσιο.

Η εμπειρία από τη διακυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ παγιώνει στο πολιτικό και κοινωνικό σκηνικό τη λογική της διαχείρισης της εξουσίας έναντι της ανατροπής, έχοντας πλέον και τυπικά αποκλειστεί από τον προγραμματικό λόγο η βούληση για δομικές μεταρρυθμίσεις που θα εντάσσονταν σε ένα συνολικό πλαίσιο δράσης. Ολοένα και περισσότερο οι κυβερνητικές αποφάσεις διαμορφώνονται υπό το πρίσμα της διαχείρισης της εξουσίας, που συνεπάγεται την προσφυγή στον εμπειρισμό και σε τακτικιστικές κινήσεις, με σκοπό την ικανοποίηση ευκαιριακών αιτημάτων των «ομάδων ψηφοφόρων».

Στα πλαίσια του προτάγματος για καλύτερη διαχείριση της εξουσίας έναντι του εναλλακτικού «κυβερνητικού» κόμματος της Ν.Δ. και υιοθετώντας στοιχεία σοσιαλδημοκρατικών πρακτικών διακυβέρνησης, το 1993 στη νέα περίοδο διακυβέρνησης, το ΠΑΣΟΚ προχώρησε στην εφαρμογή νομοθετημάτων εντασσόμενων στη λογική του «εκσυγχρονισμού» της κοινωνικής και της πολιτικής ζωής. Ορισμένες από τις εν λόγω πρωτοβουλίες ήταν σημαντικές, χωρίς εν τούτοις να μεταβάλουν τις δομές και τη λογική των θεσμών τους οποίους αφορούσαν, υποβοήθησαν ωστόσο στην εμβάθυνση του δημοκρατικού χαρακτήρα.

Στο χώρο που μας αφορά, οι πρωτοβουλίες που πάρθηκαν, όπως η εισαγωγή μέσω των πανελλήνιων εξετάσεων ορισμένων κατηγοριών των Σωμάτων Ασφαλείας και ο εκσυγχρονισμός ορισμένων πτυχών των κανονισμών λειτουργίας (αντικειμενικοποίηση των κριτηρίων μεταθέσεων), αν και σημαντικές για τη ζωή των στελεχών, εν τούτοις είναι αποσπασματικές και αναπαράγουν τη λογική του μηχανισμού των Σωμάτων Ασφαλείας ως αποκομμένου και μάλιστα ευρισκόμενου απέναντι από το υπόλοιπο κοινωνικό σώμα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αναγνώριση του συνδικαλισμού στα Σώματα Α-

σφαλείας κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, που θέτουν ένα ασφυκτικό πλαίσιο στη δράση του. Η λογική είναι να αναπαραχθεί και εδώ η κρατική παρεμβατικότητα με μια επίφαση συνδικαλισμού, που θα διαιωνίζει λογικές συντεχνιασμού και κρατικής-κομματικής εξάρτησης.

Η ψήφιση του Νόμου 2265/94, αν και αφορά αποκλειστικά το χώρο της Ελληνικής Αστυνομίας έχοντας ήδη αναγνωριστεί το συνδικαλιστικό δικαίωμα για τα υπόλοιπα Σώματα Ασφαλείας βάσει των διατάξεων του Ν. 1264/82, εν τούτοις θεωρείται κομβικό σημείο στην ευρύτερη πορεία του συνδικαλισμού στα Σώματα Ασφαλείας, καθώς ρυθμίζεται τελικώς και το καθεστώς απόλαυσης συνδικαλιστικών ελευθεριών στο προσωπικό του μεγαλύτερου, από πλευράς εργατικού δυναμικού, Σώματος Ασφαλείας. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η υιοθέτηση ως αφετηρίας για τη μελέτη μιας περιόδου, την ύπαρξη και λειτουργία ενός δεδομένου νομικού πλαισίου εξυπηρετεί μεθοδολογικούς σκοπούς, καθώς υπονοεί μια ποιοτική αλλαγή στην πορεία του θεσμού, στη δραστηριοποίηση και στις δυνατότητες που παρέχονται στα μέλη του.

Ο Νόμος 2265/94, όπως αναφέρεται στο προοίμιό του, αποτελεί επέκταση των διατάξεων του Ν. 1264/82 για την απόλαυση συνδικαλιστικών ελευθεριών και στο προσωπικό της Ελληνικής Αστυνομίας. Αφού γίνεται αναφορά στις διατάξεις του Ν. 1264/82 που δεν ισχύουν με τον νέο νόμο και που έχουν σχέση με τους όρους άσκησης της απεργίας, του εκλογικού συστήματος ανάδειξης των οργάνων και της προστασίας της συνδικαλιστικής δράσης, τίθεται ένας επί πλέον περιορισμός, με βάση τον οποίο «η άσκηση των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων των αστυνομικών υπαλλήλων δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει τα όρια που προσδιορίζονται από τις ιδιομορφίες, την αποστολή και ιδιαίτερα τον εθνικό, κοινωνικό και υπερκομματικό χαρακτήρα της Ελληνικής Αστυνομίας» (άρθρο 1, παρ. 3). Ίσως να εγείρονται κάποια εύλογα ερωτηματικά, καθώς η ευρύτητα του περιεχομένου που μπορούν να πάρουν οι παραπάνω έννοιες και η δυνατότητα επομένως να ορίζεται κατά το δοκούν η έννοια της «αποστολής» ή της «ιδιομορφίας» της αστυνομίας μπορεί να οδηγήσει ακόμη και στην απαγόρευση άσκησης των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων.

Πέραν της απαγόρευσης της απεργίας και των σχετικών με αυτήν διατάξεων του Ν. 1264/82, με το νομικό πλαίσιο που διέπει το συνδικαλισμό των αστυνομικών δεν επιτρέπεται, για την ανάδειξη των αντιπροσωπευτικών οργάνων τους, η κατάθεση πολλαπλών ψηφοδελτίων και η λειτουργία συνδικαλιστικών παρατάξεων. Η εκλογή οργάνων γίνεται με ενιαίο ψηφοδέλτιο. Με την εξαίρεση του ΚΚΕ, τα υπόλοιπα κοινοβουλευτικά κόμματα τότε (ΠΑΣΟΚ, Ν.Δ., Πολιτική Άνοιξη) συμφώνησαν επί της αρχής του νομοσχεδίου και των γενικών περιορισμών που εισάγει.

Σε συνάρτηση των περιορισμών που τίθενται στη συνδικαλιστική δράση τους βρίσκεται και ο τρόπος συγκρότησης των συνδικαλιστικών οργανώσεων των αστυνομικών. Στους αστυνομικούς υπαλλήλους, μέχρι και το βαθμό του ανθυπαστυνόμου, επιτρέπεται να συστήσουν μια ένωση αστυνομικών υπαλλήλων σε κάθε νομό και μια ένωση αξιωματικών σε επίπεδο διοικητικής περιφέρειας. Οι αξιωματικοί έχουν το δικαίωμα αντί να γίνονται μέλη της ένωσης αξιωματικών της περιφέρειας όπου ανήκουν, να εντάσσονται στην ένωση αστυνομικών υπαλλήλων του οικείου νομού. Επίσης, τα πρωτοβάθμια όργανα των

αστυνομικών υπαλλήλων και των αξιωματικών έχουν τη δυνατότητα να συστήσουν από μια ομοσπονδία, που με τη σειρά τους μπορούν να συνενωθούν, συστήνοντας μια τριτοβάθμια συνδικαλιστική οργάνωση (άρθρο 1, παρ. 4). Τέλος, στις συνδικαλιστικές ενώσεις και στα μέλη τους δεν επιτρέπεται να προσχωρούν σε άλλες συνδικαλιστικές οργανώσεις ή να γίνονται μέλη τους εκτός των αντίστοιχων διεθνών του κλάδου, να αναμειγνύονται σε θέματα διοίκησης των υπηρεσιών και να συμμετέχουν σε κάθε είδους εκδηλώσεις πολιτικών ή άλλων συνδικαλιστικών φορέων, με εξαίρεση τα συνέδρια και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις (άρθρο 1, παρ. 10). Θα πρέπει να ειπωθεί ότι η αναγνώριση δραστηριοποίησης μιας μόνο ένωσης αστυνομικών υπαλλήλων σε επίπεδο νομού και μιας, των αξιωματικών, σε επίπεδο περιφέρειας μπορεί να θεωρηθεί ως περιορισμός της ατομικής συνδικαλιστικής ελευθερίας, καθώς εγκαταλείπεται η αρχή της πολλαπλότητας των συνδικαλιστικών οργανώσεων, ενώ, παράλληλα, περιορισμός τίθεται και στο δικαίωμα σύστασης και επιλογής της συνδικαλιστικής οργάνωσης. Επίσης τέθηκαν ειδικότεροι περιορισμοί, που αφορούν ρυθμίσεις στο καθεστώς των συνδικαλιστικών αδειών (το οποίο είναι δυσμενέστερο σε σύγκριση με τα ισχύοντα με βάση το Ν. 1264/82), καθώς και τους όρους και τις προϋποθέσεις σύγκλησης των οργάνων των σωματείων.

β) Τα όργανα εκπροσώπησης

Όπως προαναφέρθηκε, το προσωπικό των Σωμάτων Ασφαλείας δεν υπόκειται σε κοινό καθεστώς εκπροσώπησης των συμφερόντων τους. Για τα στελέχη της Ελληνικής Αστυνομίας διαμορφώθηκε ένα νομικό πλαίσιο, το οποίο ρυθμίζει και στην παραμικρή λεπτομέρεια το καθεστώς απόλαυσης συνδικαλιστικών ελευθεριών, όπως, για παράδειγμα, τη δημιουργία και τους όρους λειτουργίας των συνδικαλιστικών οργανώσεων.

Για το ένστολο προσωπικό της Ελληνικής Αστυνομίας δημιουργήθηκαν πρωτοβάθμιες οργανώσεις σε επίπεδο νομού για τους αστυνομικούς υπαλλήλους, φέροντας την επωνυμία «Ένωση αστυνομικών υπαλλήλων νομού χ» και διοικητικής περιφέρειας για τους αξιωματικούς, φέροντας την επωνυμία «Ένωση αξιωματικών περιφέρειας ψ». Σε δευτεροβάθμιο επίπεδο λειτουργούν η Πανελλήνια Ομοσπονδία Αστυνομικών Υπαλλήλων (Π.Ο.ΑΣ.Υ.) και η Πανελλήνια Ομοσπονδία Αξιωματικών Αστυνομίας (Π.Ο.ΑΞΙ.Α.). Η συνδικαλιστική πυκνότητα των δύο οργανώσεων εμφανίζεται ιδιαίτερα υψηλή και σε επίπεδα που ξεπερνούν το ογδόντα τοις εκατό του συνόλου του προσωπικού της ΕΛΑΣ.

Όσον αφορά τα στελέχη του Πυροσβεστικού Σώματος, αυτά θεωρούνται πολιτικοί δημόσιοι υπάλληλοι και ως εκ τούτου απολαμβάνουν τις ίδιες συνδικαλιστικές ελευθερίες με τους υπόλοιπους δημόσιους υπαλλήλους, με μόνη διαφορά την απαγόρευση της απεργίας.

Ο διαχωρισμός των σωματείων σε αξιωματικών και κατωτέρων ισχύει και στην περίπτωση της Πυροσβεστικής, μόνο που δεν επιβάλλεται από το Νόμο, ενώ ισχύει η αρχή της πολλαπλότητας των συνδικαλιστικών οργανώσεων και της δυνατότητας επιλογής της οργάνωσης. Η συνδικαλιστική πυκνότητα είναι ιδιαίτερα υψηλή, στα επίπεδα του ογδόντα τοις εκατό. Σε δευτεροβάθμιο επίπεδο λειτουργούν η Πανελλήνια Ομοσπονδία Ενώσεων

Υπαλλήλων Πυροσβεστικού Σώματος (Π.Ο.Ε.Υ.Π.Σ.) και η Ένωση Αξιωματικών Πυροσβεστικού Σώματος (Ε.Α.Π.Σ.), η οποία δημιουργήθηκε με απόσχιση των αξιωματικών από τις οργανώσεις των υπόλοιπων πυροσβεστικών υπαλλήλων. Οι αξιωματικοί προχώρησαν στη δημιουργία ξεχωριστών σωματείων επικαλούμενοι τη διαφορετικότητα των εργασιακών συνθηκών και συμφερόντων σε σχέση με τα υπόλοιπα στελέχη του Σώματος.

Στις οργανώσεις του Πυροσβεστικού Σώματος επιτρέπεται η δραστηριοποίηση συνδικαλιστικών παρατάξεων, οι οποίες εμφανίζονται το 1991, όπου για πρώτη φορά οι εκλογές για την ανάδειξη των διοικήσεων διενεργούνται με παραταξιακά ψηφοδέλτια. Παρ' όλα αυτά, οι αξιωματικοί του Σώματος αποφάσισαν τη μη δραστηριοποίηση συνδικαλιστικών παρατάξεων στις οργανώσεις, καθώς και στη διεξαγωγή εκλογών για την εκλογή των εκπροσώπων τους με ενιαίο ψηφοδέλτιο.

Για τα στελέχη του Λιμενικού Σώματος παρατηρείται το φαινόμενο ότι, ενώ υπάγονται στις διατάξεις του Ν.1264/82, που τους δίνει μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων από ό,τι το καθεστώς που διέπει τους αστυνομικούς, εν τούτοις πρακτικά ακυρώνονται τα όποια πλεονεκτήματα, καθώς το προσωπικό του Λιμενικού Σώματος υπάγεται στο Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα και δωσιδικεί στο Ναυτοδικείο Πειραιά. Δηλαδή, με βάση την παραπάνω διάταξη, το Λιμενικό Σώμα εντάσσεται στις Ένοπλες Δυνάμεις. Σήμερα στο Λιμενικό Σώμα δραστηριοποιείται μια συνδικαλιστική οργάνωση, η Πανελλήνια Ομοσπονδία Ενώσεων Προσωπικού Λιμενικού Σώματος (Π.Ο.Ε.Π.Λ.Σ.), την οποία συγκροτούν τα δεκατρία περιφερειακά πρωτοβάθμια σωματεία των υπαλλήλων του Λιμενικού Σώματος. Μόλις πρόσφατα ξεκίνησαν ενέργειες για τη δημιουργία αυτοτελούς συνδικαλιστικής εκπροσώπησης των αξιωματικών του Σώματος.

Επίλογος

Κλείνοντας την παρούσα εισήγηση, επανερχόμαστε στο αρχικό ερώτημα: Κατά πόσο το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο διαμορφώνει προϋποθέσεις παρέμβασης του κράτους, δικαιώνοντας ανάλογες πρακτικές στο σύνολο των ενώσεων του κόσμου της εργασίας;

Με βάση τα όσα σε γενικές γραμμές εκτέθηκαν παραπάνω, γίνεται φανερό, και παρά, ίσως, τις εύλογες αιτιάσεις περί ενός εργασιακού χώρου με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που πρέπει να τύχει διαφορετικής κρατικής αντιμετώπισης σε σύγκριση με άλλους εργασιακούς χώρους, ότι έχει διαμορφωθεί ένα ασφυκτικό νομικό πλαίσιο, το οποίο όχι μόνο περιορίζει την επικοινωνία με επαγγελματικές ενώσεις εκτός των Σωμάτων Ασφαλείας, ωθώντας τα κατ' αυτόν τον τρόπο σε μια εκ νέου απομόνωση από την υπόλοιπη κοινωνία, αλλά, επίσης, περιορίζει και την επικοινωνία μεταξύ των οργανώσεων του χώρου. Ως προς τις δυσκολίες που προκύπτουν στη συνεννόηση των συνδικαλιστικών οργάνωσεων του χώρου είναι χαρακτηριστική η πρόθεση του νομοθέτη στο ξεχωριστό νομικό πλαίσιο που διέπει το συνδικαλισμό των αστυνομικών, να μην επιτρέπει τη σύσταση δευτεροβάθμιου ή τριτοβάθμιου συνδικαλιστικού οργάνου του συνόλου των οργανώσεων των Σωμάτων Ασφαλείας. Ούτε καν μεταξύ των οργανώσεων της Αστυνομίας και της

Πυροσβεστικής, Σωμάτων που υπόκεινται στο ίδιο πολιτικό εκτελεστικό όργανο, δηλαδή στο υπουργείο Δημόσιας Τάξης.

Η επιλογή της υπαγωγής των εργαζομένων στα Σώματα Ασφαλείας σε δύο διαφορετικά νομικά πλαίσια, ως προς το καθεστώς των συνδικαλιστικών ελευθεριών, έχει ως κύρια συνέπεια την εκ των πραγμάτων συντεχνιακή άρθρωση των συμφερόντων τους και στην αναπαραγωγή του ανταγωνισμού όχι μόνο μεταξύ διαφορετικών εργασιακών χώρων, αλλά και στο ίδιο το εσωτερικό του χώρου, μεταξύ του προσωπικού των τριών Σωμάτων. Όσον αφορά τον ανταγωνισμό με άλλους εργασιακούς χώρους, είναι χαρακτηριστικά τόσο ο αυτοπροσδιορισμός τους ως «ξεχασμένων» ή «αδικημένων» από την πολιτεία ως προς τα ανταλλάγματα της εργασίας που παρέχουν, όσο και η σχεδόν μόνιμη επωδός στη διεκδίκηση υλοποίησης των αιτημάτων τους, ότι «είμαστε και εμείς εργαζόμενοι».

Η ανάπτυξη μιας στενά οριζόμενης αντίληψης συμφερόντων, η οποία και ενσαρκώνεται με τον παρατηρούμενο κατακερματισμό σε πολλαπλές οργανώσεις, διαμορφώνει έντονα ανταγωνιστικές σχέσεις και αλληλοϋπονόμευση ακόμη και στο εσωτερικό του ίδιου Σώματος Ασφαλείας. Τούτη η επισήμανση αποκτά μεγαλύτερη βαρύτητα καθώς ο χώρος των Σωμάτων Ασφαλείας είναι αυστηρά δομημένος γύρω από μια ιεραρχική κλίμακα με καθορισμένες τις αποστάσεις (οι οποίες αναγνωρίζονται και από μια τελετουργική μορφή π.χ. το χαιρετισμό των ανωτέρων κ.λπ.) και τις σχέσεις μεταξύ των στελεχών του χώρου, διαμορφώνοντας ένα συγκεκριμένο τρόπο λειτουργίας και συνεργασίας στην καθημερινή λειτουργία των Σωμάτων. Να ειπωθεί ότι έχουν εμφανιστεί περιπτώσεις όπου τέθηκαν προσκόμματα από την πολιτεία στην υλοποίηση του διεκδικητικού πλαισίου μιας οργάνωσης ενός Σώματος Ασφαλείας από άλλη συνδικαλιστική οργάνωση του ίδιου Σώματος.

Απόρροια της παραπάνω πραγματικότητας μπορεί να θεωρηθεί η διαμόρφωση ενός κλίματος συναίνεσης προς τις κυβερνητικές επιλογές και συνδιαλλαγής, που οφείλεται και στην κοινωνική προέλευση των στελεχών των Σωμάτων αυτών, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, καθορίζει εν πολλοίς και το χαρακτήρα του διεκδικητικού τους κινήματος.

Ίσως μια φράση να είναι ενδεικτική των όσων αφορούν το συνδικαλιστικό μόρφωμα στο χώρο των Σωμάτων Ασφαλείας, φράση την οποία ξεστόμισε σε συνέδριο συνδικαλιστικής οργάνωσης του χώρου νυν στέλεχος της κυβέρνησης: «Να σας συγχαρώ, γιατί τηρείτε το μέτρο, διδάσκοντας συνδικαλισμό».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλιβιζάτος, Ν., *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση*, Θεμέλιο, 1979.

Του ίδιου, «Το νομικό καθεστώς των σωμάτων ασφαλείας», *NoB*, 1983.

Αλτουσέρ, Λ., *Θέσεις*, Θεμέλιο, 1977.

Γκράμσι, Α., *Πολιτικά κείμενα*, Οδυσσέας, 1976.

Καζάκος, Α., «Ο συνδικαλισμός στο αστυνομικό προσωπικό της ελληνικής αστυνομίας-συμμετοχή

- των αξιωματικών στις ενώσεις των αστυνομικών υπαλλήλων», ΔΕΝ, τόμος 53/97, σελ. 14.
- Κανελλοπούλου, Ν., *Η κομματική δραστηριότητα των δημοσίων υπαλλήλων*, Σάκκουλας, 1990.
- Καρνού, Μ., *Κράτος και πολιτική θεωρία*, Οδυσσέας, 1990.
- Κοτζίας, Ν., *Η διαλεκτική του κράτους*, Νέα Σύνορα, 1993.
- Κουζής, Γ., *Εργασιακές σχέσεις και ευρωπαϊκή ενοποίηση*, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, 2001.
- Κουκουλές, Γ., *Ελληνικά συνδικάτα. Οικονομική αυτοδυναμία και εξάρτηση*, Οδυσσέας, 1994.
- Μαυρογορδάτος, Γ., *Μεταξύ Πιτυοκάμπτη και Προκρούστη*, Οδυσσέας, 1988.
- Μίλλιμπαντ, Ρ., *Το κράτος στην καπιταλιστική κοινωνία*, Πολύτυπο, 1984.
- Όλσον, Μ., *Η λογική της συλλογικής δράσης*, Παπαζήσης, 1991.
- Πετρινιώτη, Ξ., *Κράτος και εργασιακές σχέσεις*, Παπαζήσης, 1985.
- Πουланτζάς, Ν., *Οι κοινωνικές τάξεις στον σύγχρονο καπιταλισμό*, Θεμέλιο, 1982.
- _____, *Πολιτική εξουσία και κοινωνικές τάξεις*, Θεμέλιο, 1975.
- Σπουρδαλάκης, Μ., *ΠΑΣΟΚ, κόμμα, κράτος, κοινωνία*, Πατάκης, 1998.
- Στεργιούλης, Α., *Η Ελληνική Αστυνομία κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης*, διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 1999.
- Τάχος, Α., Σκουρής, Β., *Το δίκαιο της δημόσιας τάξης*, Σάκκουλας, 1990.
- Χαραλάμης, Δ., *Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός*, Εξάντας, 1989.

